

I. Ferenc József.

— Emlékezés —

Mondotta a temetés napján tartott iskolai ünnepen: dr. Kiss Ernő.

Méltóságos Püspök Úr, Nagyméltóságú Főgondnok Úr, Tisztelt Tanári Kar, Kedves Ifjúság!

Még csak néhány óra és örök nyugalomra helyezik a kapucinusok kriptájában a megfáradt királyt rettenetes véget ért felesége, meg fia mellé. Mély gyásszal, őszinte fájdalommal kísérvük királyunk koporsóját utolsó útjára s érezzük e pillanat fenséges meghatottságát. De a koporsóban csak a hült tetem nyugszik. Körülötte élő emlékek rajzanak, melyek egy nagy történelmi életről beszélnek.

Összegyültünk, kedves tanulók, hogy e pillanatban egész lelkünket odavigyük felséges királyunk ravatalához és lerójuk mindazt a kegyeletet, mely a dicsőségesen uralkodó fejedelmet, a népeit megértő királyt, a kiválóan szép, hosszú életet élt aggastyánt, a nagyszívű s oly sokat szenvedett embert megilleti. De bármily nagy is, bármily belsőleges is a mi kegyeletünk, mégsem ér fel a már bezárult élet magasztos történelmi értékével, sem az emberi tulajdonságok kiválóságával, melyek a trón magasánál is magasabbra emelték I. Ferenc Józsefet. Mindaz, amit tehetünk, csak annyi, hogy felidézzük e nagy életnek emlékeit és eltelítjük lelkünket tanulságaival.

Ferenc József 1830-ban született. Ez esztendő nemcsak ezért nevezetes történelmünkben, hanem azért is, mert éppen ez évben jelent meg Széchenyi István „Hitel“ c. munkája, mely az alélt, meghalásra kész, tétlenségbe süllyedt, jövődjében nem hívő magyar nemzetet új életre seikentette, új tettekre buzdította. A csaknem egyszerre született két élet, Ferenc Józsefé és a magyar nemzeté egyszerre fejlődött és sok zökkenés, még több szenvedés után együtt emelkedett. Csakhogy a nemzet élete merészebben törtetett előre. Midőn a 17 éves ifjú Ferenc József 1848 okt. 16-án először

jelent meg a nemzet előtt, úgy találta, hogy Magyarország „*egy boldog korszak küszöbén áll.*“

Az ifjú kir. herceg magyar beszédével, melyet Pestvármegye székházában mondott el, megjelenésének lebilincselő, de mégis komoly voltával egészen elragadta a nemzetet, mely a legszebb reményekkel tekintett reá.

Ám, úgy látszik, az idők teljessége még nem érkezett el, hogy igazában egymásra találjon az ifjú és a nemzet. Előbb még egy dicsőséges erőpróbát kellett állanunk s meg kellett izlelnünk a végtelen szenvedések keserű poharát.

Az új életre serkent magyar nemzet szabadságának buzgó vágyával azon munkálkodott, hogy országunkat új alapra fektesse. Ezt meg is hozta az 1847—48-i országgyűlés. Az ezen hozott törvények azok, melyek a magyar nemzet újjászületésének alapjai. V. Ferdinánd, az akkori király, szentesítette e törvényeket, de a bécsi udvar rövidlátása és gonosz intrikái miatt annyira jutott a dolog, hogy fegyverhez kellett nyúlnunk alkotmányunk, szabadságunk megvédelmezésére. S már ki volt rántva a fegyver, midőn a bécsi udvar úgy gondolta, hogy új uralkodót állít a nemzet élére, aki nem esküdött meg az alkotmányra és így elkerüli a veszedelmet.

V. Ferdinánd tehát 1848. dec. 2-án lemondott a trónról és unokaöccsére, a 18 éves Ferenc Józsefre ruházta át. Az új uralkodó ettől fogva Ausztria császára volt és elhitették vele, hogy ez elegendő arra, hogy országunkon is uralkodjék. A magyar nemzet kényszerült arra, hogy a magyar király jogait védelmezze meg az osztrák császár ellen.

Az ezután következő napok pedig a honvédek dicsőségtől fényes napjaivá váltak. Kizavarták az osztrák katonaságot úgy, hogy amit a nemzet három század óta óhajtott, az önálló Magyarország már-már megvalósulni látszott. Ámde ekkor az ausztriai udvar idegen segítséget, az orosz cárt hívta, kinek seregei vérbe fojtották próbatétünket.

A szenvedések hosszú évei következtek. Az uralkodó meghódított tartománynak tekintette hazánkat, beleolvasztotta az osztrák tartományok közé, megfosztotta történelmi jogaitól. Nem az az út volt ez, amelyen Ferenc Józsefnek sikerült volna nemzetünkben trónja legbiztosabb támasztékát megtalálni.

Hiába utazta be hazánkat 1852-ben mindenfelé, a szívek nem

nyíltak meg s mikor 1857-ben ismét útát tett, akkor is a régi hidegséggel fogadták. Pedig akkor már oldalán volt felesége, Erzsébet, kit 1854-ben vett nőül. De hiába, a magyar nemzet nem örülhetett szíve szerint uralkodója boldogságának, amíg önállóságot kellett siratnia. S családi boldogsága sem hozta az uralkodót arra a gondolatra, hogy alkotmányunk visszaállításával tegyen boldogokká minket is.

A szenvedéseknek kellett megtanítania erre. 1857-ben kitört az olasz háború, mikor a fanciákkal szövetségbe megtámadták Ausztria olaszországi birtokait. Rövid küzdelem után el is ragadták a legértékesebbet, Lombárdiát. E csapás először ejtette gondolkozóba a fiatal uralkodót, hogy máshol keressen, tán nálunk, kárpótlást. Így következett, hogy a békülés jeleképpen 1860-ban alkotmányt adott a magyar nemzetnek. A nemzet azonban adott alkotmányt nem fogadhatott el. A nemzet vezére, a haza bölcse, Deák Ferenc oly hatalmasan fejtette ki álláspontját, hogy az uralkodó nem tehetett egyebet, mint hogy újra erőszakhoz folyamodjék. Sem ő nem engedett, sem a nemzet nem hajlott meg. Katonai uralom alá helyezte tehát országunkat.

Ez időben Erzsébet királyné nem volt idehaza, betegsége miatt másfél esztendő telt idegenben s 1863-ban tért csak vissza, mikor álmélkodva látta jószágos nagy szíve, hogy magyarjai, kiket első látogatása óta szeretett, még mindig szenvednek. Asszonyi ösztöne megsúgta, hogy csakis a szeretet útján lehet e nép szívéhez jutni s a homályos, ködös sejtelmekkel teli jövő megérezte vele, hogy szüksége lehet férjének oly népre, melyre mindig támaszkodhatnak. Erzsébet kezdte a kiegyenlítés útját egyengetni. Hosszas alkudozás indult meg a nemzet és uralkodó között, melynek eredménye az lett, hogy 1865-ben ismét összehívta a magyar országgyűlést, melyen először jelentek meg Erdély követei is. Ferenc József az „*Uniót*“ is felfüggesztvén, ekkor adta meg, ha törvénytelenül is a jogot, hogy Erdély képviselői is megjelenhessenek az országgyűlésen. Vajjon lett volna-e ez országgyűlésnek is kellő eredménye, ha újból csapás nem nehezül az uralkodóra? Poroszország 1866-ban háborút indított ellene, melynek következtében nemcsak, hogy utolsó olaszországi tartományát, Velencé, elveszítette, hanem birodalma nagyhatalmi állását is csorba értet mert a háború következtében kiszorult a német szövetséges államok sorából, melyek vezetését Poroszország vette kezébe, s ame-

lyek innen kezdve óriás léptekkel haladtak az egység és nagyság felé.

A magára maradt Ausztria kénytelen volt támasztékot keresni és így elértük, hogy az uralkodó belátta, hogy csakis a magyar nemzetben található egy megdönthetetlen, egy erős támaszték, melynek segítségével Ausztriával együtt újra egy nagy hatalom volna alkotható Európa középkéleti részén.

E belátás eredménye volt az 1867 június 8-án végbement koronázás. 1848 óta volt Ferenc József hazánk tényleges uralkodója; de 18 évnek kellett eltelnie, míg eljutott egy fantomnak, az egységes Ausztria fantomának imádatából arra a helyes útra, mely népeinek szívéen keresztül vezet az alkotmány, a szabadság és a történelmi jog alapján hatalmas birodalomig, melynek két felét nem a külső egység köti össze, hanem a kölcsönös megértés és a közös uralkodó iránt érzett lojalitás és a közös uralkodónak alkotmányos érzülete.

Mióta Szent István koronája ragyogott Ferenc József fején, megnyílt előtte a magyar szíve, szoros és elválaszthatatlan kapocs kötötte őt a magyar néphez, a szeretet kapcsa. „Nem az nekünk a király, ami sok más nemzetnek, — hirdette Kölcsey. — A mi őseink szentnek nevezik a koronát, mert a legszentebbnek gondolatát kötéik hozzája: gondolatát a szabad nemzet egy testbe foglalásának, gondolatát az egyesült néperőnek. Azért tartották szentnek, erős kapoccsal azért szorították magukhoz azt a személyt, kire koronájukkal együtt a gondolatot is átruházták.“

Kedves tanulók, íme egy nagy tanulság, melyet Ferenc József élete nyújt nekünk: a szent koronával megkoronázott királyhoz való hűség, tisztelet és ragaszkodás. Ezt jól szívünkbe kell vésnünk, mert királyunkat tisztelvén, hűek vagyunk az alkotmányhoz, mely legdrágább kincsünk.

Ferenc József első királyi cselekedete volt, hogy a nemzet koronázási ajándékát, a 100,000 aranyat a 48-as magyar honvédek felsegítésére ajánlotta fel. Királyi cselekedet volt, de egyszersmind az emberi szív megnyilatkozása. Mert Ferenc Józsefben, a királyban, meg kell látnunk az embert is, s emberi kiváló tulajdonságai tiszteletet ébresztettek iránta nemzetünkben még akkor is, mikor még nem volt koronás királyunk. Jó szíve, nemes lelke áldott is maradt egész hosszú uralkodása alatt, hiszen sohasem fordult elő, hogy azt, ki hozzá bizalommal fordult, elútasította volna. Száz és

száz apró történet beszél jó szívének megnyilatkozásáról. De a nagy nemzeti csapások alkalmával is első volt mindig szive és erszénye feltárásában. Mikor 1879-ben a Tisza áradása Szegedet, az alföld legelőrehaladottabb városát, elöntötte s nyomorúságot idézett elő, szinte elsőnek sietett királyunk a szerencsétlenek vigasztalására és személyesen megjelenvén a pusztulás színhelyén egy jobb jövő reményét gyújtotta a lelkekben. Mostanában is sűrűn olvashattuk, hogy ajándékokat és emlékeket küldött azoknak, kiknek több fia küzd a háborúban. S a legelső volt most is, aki a ránkötő oláh horda elől menekülő székelyeink segítségére sietett.

Becsülte benne minden alattvalója mély és bensőséges valóságosságát is. Egész életén át kísérte őt a vallásos érzés, s ez volt az, amely oly sokszor adott neki lelki erőt, ez, melynek erőssége a rázúduló sorscsapások közt fenntartotta. Mert sem a trón magassága, sem a királyi és császári koronának fénye, sem a hatalom és dicsőség nem őrizhették meg a sors ránehezédő kezétől.

Mélyen megrendülünk még a ráemlékezéstől is, képzelhetjük, mily szívet tépő fájdalom volt annak, akinek el kellett viselnie a szenvedések hosszú sorozatát, különösen azt a kettőt, mely benne az atyát és a férjet sujtotta. Daliás fia, trónja örököse, nemzetünk reménye, Rudolf királyfi, 1889, jan. 29.-én váratlanul, tragikus körülmények között meghalt. Erzsébet királynénkat, nemzetünk nagy pártfogóját, 1899 szept. 10.-én, midőn a külföldön tartózkodott, egy gyalázatos olasz töre ölte meg. Fiának, a trónörökösnek, nejeinek és még annyi szívéhez közelállónak, néhány éve trónja másik örökösének, Ferenc Ferdinándnak erőszakos elvesztése, oly borzasztó csapások voltak, melyeket csak a vallásosságtól megedzett lélek viselhetett el.

Az ember legszebb erényei ezek — nagy tanítások mindnyájunk számára, — melyeket a trón magassága még ragyogóbbakúll tükröztet elénk. Ám a trónon ülőnek, még más kiváló tulajdonságok is szükségesek, hogy nagy feladatát híven teljesíthesse. És Ferenc Józsefben meg voltak ezek a más tulajdonságok is, melyek együtt áldásossá tették uralkodását népére. Első sorban is kitűnik az alkotmányossághoz való ragaszkodása. Mikor 1848-ban trónra lépett, nem ismert alkotmányt; a mienk ellen éppen az osztrák császár hadai küzdöttek, s úgy halt meg, mint akiről a törvénykönyv szavai állapították meg, hogy a legalkotmányosabb uralkodó volt. Mióta a magyar szent korona homlokát érte, s ő letette alkot-

mányunkra az esküt, mindenkor az alkotmányos érzés volt a vezetője.

Az 1867-ki kiegyezéshez hiven ragaszkodott mindvégig s talán hűséges ragaszkodása volt oka, hogy néha ellentétbe került a magyar nemzettel. Ennek a kiegyezésnek is ő maradt utolsó tanújaül és ő volt az, aki ennek betűihez is annyira ragaszkodott, hogy nem vette észre, hogy e kiegyezés nem egy megkövesült valami, hanem élő organum, mely az idők követelményei szerint alakul és fejlődik.

Uralkodói kötelességének tartotta, hogy birodalmának nagy és kicsiny ügyei iránt egyaránt érdeklődjék. Óriási munkát rótt ez reá, de ő törhetetlen kötelességérzetével mindent meggyőzött. Ez a nagy kötelességérzete az, amiben nekünk s minden embernek mintaképül szolgálhat. Fáradhatatlanul végezte ügyeit s azon volt, hogy minél többet végezhesen.

Fáradozásának meg volt eredménye: csaknem félszázadra nyúló uralkodása csendes munkásságnak, a békés fejlődésnek, a szellemi és anyagi téren való haladásnak áldásos ideje volt országunkra nézve. Elynyerte Ferenc József így már életében azt, ami egy királynak legfőbb öröme, népei szeretetét s boldogan szemlélhette s gyönyörködve láthatta, hogy országa a haladás útján van.

A csendes, munkás évek alatt is uralkodásának sok, kimagasló, nagyszerű eseménye volt. Ezek közül csupán három dicsőséges eseményre mutatok rá. Az egyik az volt, midőn hú magyar népének szeretetétől övezve ünnepelte uralkodásának 25. évfordulóját.

A másik az volt, midőn hazánk ezer éves fennállásának ünnepét ülte 1896.-ban, nagyasszonyunkkal, Erzsébet királynéval együtt. Ámulva láthatta ekkor az egész világ, hogy uralkodójával mily szorosán összeforrt a magyar nemzet, hogy a múlt dicsősége, ezer nagy emléke mint olvadt egybe a jelen versengő munkásságával. A harmadik esemény volt II. Vilmos német császár látogatása Budán, a magyar király palotájában. Ez volt az első külföldi fejedelmi látogatás oly sok sok idő után. Csakis a németek császára akarhatta először azt, hogy Ferenc Józsefet, mint magyar királyt látogassa meg Budán; nem mint osztrák császárt Bécsben. Ez előtt a nagy uralkodó előtt megnyilt az egész magyarságnak lelke, mert éreztük, hogy azért jött, hogy ezt megismerhesse. Megismerte és megértette. A budai várpalotában az udvari ebéden olyan felköszöntőt mondott, melyben lelkesedéssel emlegette multunk dicső-

séges történetének kimagasló alakjait, fölmagasztalta harci erényeinket, például idézte a hős Zrinyieket; megemlékezett a nemzetnek királya iránt való rajongásáról, hűségéről és kimondotta, hogy ez Ferenc Józsefnek legértékesebb kincse. Ő Felsége is belátta és megértette e látogatás fontosságát s azt a fényt, melyet a császár szavai árasztottak ezeréves történetünkre, mintegy elmulthatatlanná akarva szemünk előtt varázsolni, tiz nagy történeti alakunk szobrát ajándékozta Budapestnek, székes fővárosának. E történeti alakok nemcsak azok voltak, akiknek hűsége kitartott az uralkodóház mellett, hanem azok is, akik egykor nemzetünk érdekében, alkotmányosságunkért, szabadságunkért harcoltak, ha kellett, a Habsburgok ellen is. A múlt minden ellentétéért a végső kiegyenlítést is megadta Ferenc József akkor, amikor megengedte, hogy a fejedelem, a számkivetett Rákóczi Ferenc hamvait nemzeti kegyelettel hozzuk haza az édes anyai földre.

I. Ferenc József alkotmányos uralkodó létére sem feledkezett meg arról, hogy népeinek szeretetén kívül a hadsereg ereje az, ami biztos támasztékot nyújt nemcsak a királynak, hanem a nemzetnek is. Nemcsak király, hanem legfőbb hadúr is volt. Katona volt testestül, lelkestül és mint katona teljes érdeklődéssel és odaadással csüngött hadseregén. Mindig azon volt, hogy a hadsereg minél jobban fejlődjék. Nem is állta útját semmi újításnak e tekintetben. Csak egy elől zárkozott el, hogy ebbe a hadseregbe beleengedje a történelemnek tanulságait s a megcsöknyösödött osztrák szellemet nemzeti lélek váltsa fel. Valami sajátos, szűk, merev, de magával annál inkább eltelt szellem hatotta át a hadsereget, mely annyira megerősödött, hogy kínos dilemmák elé állította a királyt és a leghevesebb izgalmakba sodorta a nemzetet. De a most folyó rettenetes háború tanulságai bizonyára meggyőzték arról az ősz uralkodót, hogy nem az egységes vezényleti nyelv, nem a német kommandó az, ami a katonaságot diadalra vezet, hanem a bátor lélek, az összetartásnak tudata, a nemzeti érzés, a magasan lobogó nemzeti zászló és a bűvös magyar szó viszik előre győzelemről győzelemre. Bár Ferenc József igen nagyra becsülte a hadsereget, bár katonai értékének emelésére mindent megtett, ő ezt nem azért tette, mintha hódító vágyai lettek volna, mintha hadseregével ellenséget akart volna szerezni, hogy azt letiporja; hanem éppen, hogy fenntartsa és biztosítsa a békét, mint-hogy egész életén át a béke fejedelme volt. A békének biztosítékát

látta a hadseregben s azért akarta, hogy erős legyen. Mily megrendítő tragikum a sorsnak, hogy ő, a béke fejedelme, éppen a legádázabb, legtitánibb küzdelmek dúlása között fejezte be áldásos életét.

De nyugodt lélekkel térhetett meg ősei közé, mert ez ádáz háborút nem ő idézte elő, ellenségei zúditották rá. De állnia kellett, mert nemcsak trónja, nemcsak országainak épsége, hanem szinte egyéni becsülete forgott kockán.

A nagy háború véres zivatarai közt húnyt el a béke fejedelme és ezért is rendültünk meg annyira halála hírének hallatára. Hiszen úgy vártuk s úgy óhajtottuk, hogy az ő atyai bölcsessége hozza vissza nekünk a béke várva várt napját. Másképp végeztetett; nyugodjunk bele.

A gyász érintésére lehanyatlik fejünk, megindultság tölti el lelkünk; de az emlékek beszédes hatása bizalmat lop szivünkbe s fölemelően hatja át egész valónkat. A jelen gyászán, a múlt emlékein keresztül pedig fölcsillan előttünk egy jobb jövő, mely ott születik a harcok mezején, piros vérünk hullásából, áldozatul letett fiatal életek hekatombáiból és hitet és bizalmat ébreszt lelkünkben. Hitet, hogy egy nagy élet tanulságai nem lesznek hiába valók, és bizalmat, hogy a jövőben teljes megértés fog sarjadni a magyar nemzet és uralkodója közt.

És most búcsuzom tőled jó öreg királyunk, búcsuzom innen az iskola falai között az ifjúság nevében, melyet annyira szeretted. Sohasem mulasztottad el, hogy bárhol fordultál is meg, az iskola irnt ne érdeklődjél. Bárhol jártál, mindenütt az ifjúság sorfalát vetted legszivesebben, meglátogattad iskoláikban és atyai gondoskodó bölcsességed száz meg száz módot teremtett, hogy minél derekabakká képezhessék ki magukat ifjaink. Ez az ifjúság az, amelybe egy jobb jövő reményét vetted s ennek az ifjúságnak kell megéreznie szivében, hogy mivel tartozik emlékednek, ki egész életteddel tanítottad, példáiddal oktattad őket.

Jó öreg királyunk, köszönjük életed nagy tanításait. Nyugodj békében!

Isten személyes felfogása.

Irta: Zoltán Sándor.

Egy idő óta érdekes jelenséget lehet megfigyelni vallásos és egyházi téren. Német, francia, angol egyetemi katedrákon újabb és újabb vallásbölcseleti és összehasonlító vallástörténelmi viták indulnak meg, filozofusok figyelme fordul intenzív mértékben a vallás kérdései felé s míg a múlt század második felének különösen első évtizedeiben lekicsinyléssel illették a vallást s az egész teológiát a nagyobb gondolkozók, ma épen ellenkezőleg kezdik dédeltetni. Ezzel ellentétben az egyházak a nagy tömegek elvallástalanodása miatt panaszkodnak s a vatikán épen úgy, mint a német evangélikus egyház a papokra hárítja ezért a felelősséget s őket vádolja azzal, hogy az egyház dogmáit, teológiai felfogását nem védelmezik elég eréllyel, lanyhák a dogmák igazságának hirdetésében s ezzel elűdézik az egyház iránti érdeklődés csökkenését, az elvallástalanodást.

Pedig a papok nem hibásak, mert minél hevesebben védik egyik másik dogmát, annál nagyobb tömegben fordulnak el az egyháztól azok az emberek, kik bármi kis mértékben igényt tarthatnak a művelt jelzőre. S annál szivesebben hallgatják meg azokat a vallásbölcseleti vagy vallástörténelmi előadásokat, melyek a vallás kérdéseit a gondolkodó észnek megfelelő világításban állítják a művelt közönség elé.

E jelenségek mutatják, hogy a modern vizsgálódó, valóságos bizonyítékok után kutató ész a vallásra vonatkozólag konfliktusba került az egyházak tanításaival s lassanként, csaknem észrevétlenül a hivatalos egyházak tekintélye hanyatlik. Ereje, hatalma még lehet pl. Rómának, tekintélye azonban — senyved. A többi egyházzal sem vagyunk másképen. Ennek oka kizárólag a dogmatikus megkööttségben rejlik, mely nem engedi, hogy az általános szellemi haladással lépést tartsanak a különböző egyházak s így meggátolja a folyton alakuló, tovább képződő, tökéletesedő világfelfogás